

כתב עת אלקטרוני
בהוצאת המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, ירושלים

גליון מס' 9, כסלו תשפ"א, דצמבר 2020

גליון מיוחד לציון 100 שנים לחינוך ולדורף

ניתן לקריאה באתר המכללה
<http://www.dyellin.ac.il>

**חינוך ולדורף נוכח ההצפה במידע:
צעידת הקמינו דה סנטיאגו כמשל לעבודה התודעתית
בהכשרת מורי ולדורף**

סיימון קוטנר

חינוך ולדורף נוכח ההצפה במידע:

צעידת הקמינו דה סנטיאגו כמשל לעבודה התודעתית בהכשרת מורי ולדורף

סיימון קוטנר

תקציר

לחיים המודרניים מאפיינים רבים, מצד אחד חדשות כזב (fake news) ותמונות הפוטושופ, היוצרים את הרושם כי אין עוד דבר שאפשר להאמין בו, ומצד אחר, התפשטות האינטרנט המאפשרת גישה זמינה וכמעט אין-סופית למידע, הגורמת לתחושה שלכאורה אפשר לדעת הכול ולגבש דעה על כל דבר ועניין. חוויה דו-קוטבית זו שבה אנו מרגישים בו-בזמן שאיננו יודעים דבר, ויחד עם זה יודעים כל כך הרבה, עלולה לגרום לבלבול ולדיסאוריינטציה, ולפגום באמונה ביכולתנו להתחבר אל חוויות בעלות משמעות בתוכנו ובעולם סביבנו. מאמר זה בוחן את המושגים " ידיעה" ו-"משמעות" ובוחר את התפקיד של מתודות הלמידה בבית ספר ולדורף ותפקידן בהכנת תלמידים לעולם מוצף בידע. נוסף על כך מברר המאמר את הקשר בין חינוך ולדורף ועליות לרגל, כגון דרך סנטיאגו (Camino de Santiago) בחיפוש אחר משמעות, בעולם שבו הטכנולוגיה הפכה נוכחת באופן הולך וגובר בחיינו היום-יומיים.

מבוא

לחיים המודרניים מאפיינים רבים. מצד אחד, החדשות הכוזבות (fake news) ותמונות הפוטושופ, המובילות אותנו למסקנה כי אין עוד דבר שאפשר להאמין בו, ומצד אחר, התפשטות המרשתת (אינטרנט) המאפשרת גישה זמינה וכמעט אין-סופית למידע, משיאה אותנו לחשוב שאפשר לדעת הכול ונוטעת בנו הרגשה שזכותנו לגבש דעה על כל דבר ועניין. חוויה דו-קוטבית זו שבה אנו מרגישים בו-בזמן שאיננו יודעים דבר, ויחד עם זאת יודעים כל כך הרבה, עלולה לגרום לבלבול, דיסאוריינטציה ואובדן אמון ביכולתנו לחוות חוויות אמיתיות ובעלות משמעות בתוכנו, ובעולם סביבנו. במאמר זה אבחן את המושגים "ידיעה" ו-"משמעות", לאור שני הקשרים הנראים לכאורה רחוקים מאוד זה מזה: חינוך ולדורף מזה, והעליות לרגל, כדוגמת דרך סנטיאגו (Camino de Santiago) מזה. אשאל מה מקומם של מושגים אלה בתהליכי למידה, בעולם שבו נוכחות הטכנולוגיה גוברת והולכת בחיינו היום-יומיים.

שיעור ולדורף: אימון ליצירת משמעות

חינוך ולדורף החל בשנת 1919 בשטוטגרט, גרמניה. רודולף שטיינר (Rudolf Steiner), אומן, פילוסוף, מדען והמייסד של החינוך האנתרופוסופי – תנועה להתחדשות רוחנית – התבקש על ידי חברו הקרוב אמיל מולט (Emil Molt) לחנך את ילדיהם של עובדי מפעל הסיגריות "ולדורף". בעקבות פנייה זו פיתח שטיינר את חינוך ולדורף, חינוך המדגיש שלבי התפתחות מוגדרים, שונים באיכויותיהם, במהלך הילדות, ומבוסס על הבנה אנתרופוסופית המקיפה את שלושת הממדים של האדם והעולם: גוף, נפש ורוח. גישה זו רואה את החינוך כעניין הוליסטי המקיף את האדם כולו: הראש, הלב, הגפיים. חינוך זה רווי באומנות, ונחשב פעילות אומנותית בפני עצמה. מטרתו של שיעור ולדורף טיפוסי היא להכין את התלמידים לעתיד שבו יהיו מסוגלים ליזום פתרונות יצירתיים, בריאים ובעלי משמעות, לאתגרים שעומדים יתמודדו בכגרותם.

כדי להבין טוב יותר איך שיעור ולדורף מטפח את היכולות האלה, אציג תחילה דוגמא למערך שיעור טיפוס, שיש בו שלושה שלבים:

שלב החוויה

המורה שופכת מים לתוך שקית שקופה, ממלאת אותה כדי חצי ואוטמת אותה. לאחר מכן, היא מחממת את המים בשקית באמצעות נר. היא לא אומרת דבר לתלמידים, אלא מצפה מהם להסתכל ולהתבונן. הם עשויים להבחין בטיפות הנוצרות בחלקה העליון של השקית וניגרות מטה. התלמידים שקועים בחוויה שבה כל החושים מתמזגים. הם שוכחים את עצמם והופכים להיות חלק מהחוויה. המורה יכולה לסייע לתהליך באמצעות הבעת פליאה ויראת כבוד כלפי התופעה. שלב זה מהווה הכנה לדרך שבה נוכל לפגוש את העולם בבגרותנו.

שלב החיפוש

למוחרת, התלמידים חוזרים על החוויה בעצמם, בקבוצות קטנות. לאחר מכן, הם מקבלים תמונה המציגה מצבים שונים של מזג האוויר (עננים, שמש, התאדות וכולי) ומתבקשים להניח מספרים על יד כל תמונה בסדר הכרונולוגי הנכון. מטרת התרגיל היא להבין את תהליך היווצרות העננים וירידת הגשם. התלמידים מקיימים דיון בהנחיית המורה עד שמתקבלת הסכמה באשר לסדר הנכון. התלמידים מתבקשים לצייר סוגי עננים שונים ולתארם (העננים הקלים נראים כמו כותנה מתקלפת, העננים הכבדים נראים כמו שמיכה) ולנחש אילו עננים יורידו גשם.

שלב ההמשגה / משמעות

כעבור יום, עשויה המורה לשאול את התלמידים על עננים, על גשם, על הקשר ביניהם, על האופן שבו לדעתם נוצרים עננים, ועל אופן היווצרות הגשם. במקרה שהתלמידים לא הבינו כהלכה או שכחו דבר מה, תוסיף המורה הערות והתלמידים יציירו את שלבי התהליך במחברותיהם מחברות שאותן הם יצרו בעצמם בפעילות שיוחדה לכך בשיעור אחר – יחד עם העננים השונים ושמותיהם הנכונים. עתה לראשונה מצטייר התהליך בתודעה בצורה ברורה ומנוסח במילים ובמושגים.

השלב הראשון הוא אפוא חויתי. זהו מפגש בין התלמידים והעולם, בלי דעה קדומה. הילד שקוע בחוויה עם כל חושי. המורה מסייעת לעורר תחושת פליאה, יראת כבוד ויופי סביב החוויה. אין הסבר, אין אינטלקטואליזציה או המשגה של המתרחש או של העומד להתרחש. המורה מכינה סיפור, משחק, ניסוי או יוזמת אירוע כלשהו עם התלמידים. התלמיד יכול לשכוח את עצמו במשך התהליך, לתת לעצמו להיפתח, להתמסר כל כולו למושא כלשהו (פרח, תהליך כימי, שפה זרה ועוד), וכך לאפשר לאותו מושא לגלות לנו כביכול את משמעותו האמיתית. זוהי הכנה למפגש עם העולם הגדול. וביתר פירוט, אנו מקווים שהילדים הללו יוכלו, כשיתבגרו, לפגוש את העולם באופן דומה – מתוך פתיחות, פליאה ויראת כבוד – בניגוד למצב המוכר שבו אנו פוגשים את העולם עמוסים בדעות קדומות וברעיונות מעוצבים מראש.

השלב האמצעי הוא שלב החיפוש. זהו השלב הרגשי, שבו הלב נוכח. בשלב זה המורה מסייעת לתלמיד להתקרב לרגש שהוא חווה. מה קרה בחוויה? האם מה שנחווה היה בהלימה עם הציפיות שלנו? מה הייתה הלהבה האדומה הזאת שהפכה ללהבה כחולה (בניסוי בכימיה)? מה זה אומר? אנו מסייעים לתלמידים למצוא שאלות ולחיות אותן, תחילה בלא תשובות. התלמיד יכול לנסות בעצמו להגיע לתובנה באשר לחוויה, דרך אומנות, דיון, הקשבה, המתנה. הוא יכול לאפשר להשערות שונות ומתחרות להתרוצץ בתוכו בעת ובעונה אחת, מבלי להגיע למסקנה סופית ומיידית. אנו רוצים לעודד את התלמיד לשהות מעט במצב האי-בהירות, לחוות את תחושת האי-ידיעה, אך עדיין להרגיש בטוח ומאוזן, ללמוד להמתין באופן פעיל, לחיות בהווה, לחפש, אך לא מתוך הדחף להבין מייד. הכוונה היא שהתלמיד תחילה ירגיש את הדברים (כמו שחשים הרבה פעמים אמת לפני שיודעים אותה באופן מודע) ורק אז יפנים ויבין. ניתן לראות כיצד שלב זה מסייע במיוחד לטיפוח חיי הרגש של התלמיד. ההרגשה היא פן של ההווה. אני מרגיש עכשיו. אני יכול לזכור כיצד הרגשתי, אבל זה כבר שלב החשיבה המתייחס לרבר מה שהתרחש בעבר. ההשהיה של שיפוט ומסקנות מהירות מאפשרת לנו להכיר את עצמנו ואת האחרים באמת, ובסופו של דבר, גם את העולם. לדוגמא, בהגיענו למדינה זרה,

שבה אנו עדים לאורח חיים ולקודר נימוסים הזרים לנו בתכלית (יפן, סין ועוד), יהיה נכון להמתין לפני שנקפוץ למסקנות, יהיה מומלץ לחיות מעט בתוך אותה התרבות, לחוות ולהרגיש את המתרחש, בלי לנסות להיאחז בתשובות מהר ככל האפשר. מכאן ניתן להגיע בהדרגה לתובנות עמוקות יותר באשר להרגלי האכילה של תושבי המקום, לדרך שבה הם עולים לאוטובוס או מברכים לשלום איש את רעהו. בלי להשהות קודם את השיפוט שלנו ואת הצורך שלנו להסיק מייד מסקנות, לא נוכל לעכל את החוויה בנפש ולא נוכל להתחבר באמת לתרבויות אלה.

ולבסוף, השלב השלישי – שלב המשמעות. זהו היעד: הכלל, או המושג שאליו שואפת המורה. לעיתים קרובות התלמיד מסוגל להגיע אל המושג בעצמו, עם עזרת המורה. זה יכול להיות כלל דקדוקי, הבנת רכיבי הצמח, מושג החומצה, או האירועים של ליל הברדלח. בניגוד לרצף הקיים בבניית ההתנסות בחינוך ולדורף, המאפשר צמיחת שיפוט בעל מעוף ונטול דעות קדומות, בגישה הפדגוגית המקובלת, לרוב אנו מתמקדים בשלב המשמעות, וכך אנו מעבירים לתלמיד את המושג או המשמעות ארוזים בהתאם להבנה שלנו. זהו מוצר מוגמר שלא יהיה אפשר לשנותו כשהילד גדל. אם אנחנו מכתיבים את הגדרת הענן או את תהליך התהוות הגשם, נוצרת משקולת שאותה סוחב התלמיד ובעזרתה ישאף להגדיר את כל שאר התופעות שיפגוש בעולם. החשיבה תישאר מקובעת ונטולת חיים, ולא תוכל לעבור טרנספורמציה ככל שהילד יגדל. כפי שאמר פעם שטיינר: "אנו לא מצפים מילדים בגיל 18 לנעול את אותם נעליים שנעלו בגיל 10. מידת הנעל משתנה ככל שהילד גדל" (שטיינר, 1995, עמ' 105). אני יכול ללמוד על החומצה מחיפוש בוויקיפדיה, מהגדרה שהמורה נותן, או שאני יכול לצאת לחיפוש שהוא אישי, מלא כאב, אושה, תסכול או רגעי התגלות. חיפוש שבו אני לומד להמתין מעט לפני שאני מסיק מסקנות, מניח לדברים לפעול עליי, לשתף אותי באיכויות שלהם. בדרך זו, אני מפתח קשר אישי עם מושג, רעיון או תופעה, שהוא תולדת המאמץ הפעיל שלי. דעה שאני מחזיק בה היום אינה מגבילה אותי או מונעת ממני את האפשרות להכיר ולחוות חוויות חדשות. אינני אסיר של הדעות שלי, ואיני מחזיק בהן בכל מחיר. התפיסות שאני מפתח מחוברות באופן אינהרנטי לתפיסות אחרות, כפי שעלה מחובר לגבעול, וגבעול מחובר לשורש, ושלושתם יחד חיוניים לפריחת הצמח. בדומה, אני מגיע להבנה עמוקה באמצעות תהליך שהתחיל בחוויה, המשיך בחיפוש והסתיים במשמעות. בשיעור שתואר לעיל, התלמיד הגיע להבנה פנימית על אודות היווצרות עננים וגשם, ולא הסתפק במידע שטחי שהוקנה לו מבחוץ.

המסע שלנו עובר, אם כן, מחוויה לחיפוש, ומחיפוש למשמעות. השלב האמצעי, שלב החיפוש, מאפשר לנו לתרגל את היכולת להשתוות במשך זמן מה, להתנגד לדחף לשפוט, לחפש משמעות באופן מידי. כך אפשר לסייע לתלמיד להגיע להמשגה עצמאית בעלת חיות ומשמעות, במקום להגיע למסקנות שתואמות את האידיאולוגיות, או האמונות של המורה או מחזקות את תחושת הביטחון העצמי שלו. תהליך של אי-ודאות מאפשר לאדם להגיע לטרנספורמציה פנימית ולמצוא חיבור ודאי, אמיתי ובעל משמעות חיה עם העולם. תהליך של אי-ודאות מאפשר לאדם להגיע לחוויה של ודאות.

דרך סנטיאגו (Camino de Santiago)

מאות שנים לפני שנולד חינוך ולדורף, תועדה חוויה אחרת שאפשרה תרגול של חיים במצב של אי-ודאות, הצבת שאלות וחיפוש אחר משמעות: "דרך סנטיאגו דה קומפוסטלה", עלייה לרגל עתיקה שזכתה לעדנה בעשרים השנים האחרונות. נקודת ההתחלה המסורתית של המסע הרגלי היא בעיירת הגבול סן ז'אן פיה דה פורט (Jean Pied de Port) שבצרפת, המרוחקת כשמונה מאות קילומטר מסנטיאגו דה קומפוסטלה שבצפון-מערב ספרד. השתתפתי במסע רגלי זה בשנת 2017, אף שהתחלתי לצעוד מלה פוי-אן-ולה (Le Puy en Velay) שבצרפת, מקום מרוחק יותר, וכך הלכתי מרחק של כ-1600 ק"מ עד קומפוסטלה, ועוד כארבעה ימי הליכה משם עד כף פיניסטררה (Finisterre) בחוף האטלנטי. פירוש השם "פיניסטררה" הוא "סוף העולם" ומקורו באמונה הרווחת שמי שימשיך לשוט מעבר לאותה נקודה, פשוט ייפול מעל פני כדור הארץ. נשאלת השאלה, מהיכן נובע הרצון המודרני לחדש את המסלול הקדום של סנטיאגו דה קומפוסטלה, שבו צעדו כל כך הרבה עולי רגל בימי הביניים כדי לזכות בכפרה על עוונותיהם? מה הסיבה לחידוש ההתעניינות ב'קמינו' ובעלויות לרגל קדומות אחרות? מה נוכל ללמוד מכך?

כדי לענות על השאלה, אתאר תחילה כמה ממאפייני החוויה של עלייה לרגל זו. העלייה לרגל כרוכה בהליכה כמעט יום-יומית, כאשר אדם סוחב על גבו את הדברים שיוזקק להם במהלך המסע: כמה זוגות גרביים ותחתונים, מגבת קטנה, שק שינה, פנס, מים, סכום, נייר טואלט, אולי ספר קטן. מקום הלינה מתחלף מדי לילה, כאשר למוחרת יוצאים ליעד

הבא. כל אחד הולך בקצב שלו, עם הקשיים וההרגשות הייחודיים לו. בהתחלה חשים כאבים בגוף, מתפתחות יבלות בכפות הרגליים (במיוחד כשהנעליים חדשות), והגוף סופג את חוסר הנוחות הנובע מהסתגלות לצורת החיים החדשה. אחר כך מסגלים צורת חיים פשוטה, עם קצב פשוט – הליכה משמונה בבוקר עד לשעה אחת או שתיים בצהריים, כביסה ביד של הגרביים והתחתונים, מקלחת, מנוחה, ארוחת ערב פשוטה, כתיבת מחשבות, רגשות ואירועי היום ביומן, פגישה עם עולי רגל אחרים, ושינה. לעיתים, שיחה שהתפתחה עם צועדים אחרים בזמן ההליכה נמשכת אל תוך הערב, אחרי שמתברר שגם הם לנים באותה אכסניה. השיחה עשויה להיות סביב הסיבות ליציאה למסע, או עניינים אישיים, המאבקים הכואבים בחיים ועוד.

המשימה היומית היא ללכת. כל אדם חופשי להחליט כמה ילך בכל יום, באיזה קצב, עם מי ידבר, על מה יסתכל, היכן יעצור להפסקה. אני תמיד בא ממקום אחד והולך אל מקום אחר – אני אף פעם לא בהתחלה או בסוף. אני בדרך אבל עוד לא הגעתי ליעד. אני לא יודע לאן אגיע מחר. כל מה שאני יודע הוא שאלך. איש אינו מכריח אותי לקום בבוקר וללכת, אך במונח מסוים אני מרגיש מחויב לעשות כן (היו בקרים שבהם התעוררתי עם רצון לוותר, אך המשכתי במסע). כך מוגדרת החוויה הזאת, ומכאן הכלל שלפיו מותר ללון באותה אכסניה לילה אחד בלבד. קשה להרגיש נוח מדי בדרך בגלל האי-ודאות שמביא כל יום חדש. לכל אחד העול שלו שהוא נושא עימו. יש שהלכו מאה קילומטר, ויש שהלכו כבר אלף קילומטר ויותר, אף אחד אינו שופט אותך, ואין תחרות בין הצועדים. ההליכה מאיטה את הזמן, הרי זה כאילו אדם מועבר למקום מסוים כשהזמן נמדד לפי מרחק ההליכה שהוא עצמו גמע, בלי הרחף למצוא את האמצעי המהיר והיעיל ביותר להגיע ליעד. אני מקשיב, הקשבה ממושכת. אני עוזב את ביתי מאחור ומחליט באופן חופשי לצאת להליכה. הועברתי כביכול למקום שבו אין לי עבר, שבו מה שחשוב הוא הכאן ועכשיו – היבלת המציקה לי ברגע זה, הנעליים שאני נועל, הצעדים שאני גומע, האנשים שאני פוגש בדרך. יש בדרך מקום שבו נוצר תל, ערמת סלעים. במקום זה כל אחד יכול "להשאיר דבר-מה" שסחב עימו – כאב, חוויה, רגש, מאורע, או כל דבר אחר. הצועדים מרימים אבן ומוסיפים אותה לערמה כדי לסמל את שחרורם מהדבר הזה שהכביד עליהם בעבר.

הדרך (The Way) כחוויה של הלב

בכיתת ולדורף גם "צועדים בדרך סנטיאגו" מדי יום ביומו. ב'דרך', אני מעביר את עצמי למקום שבו אני פתוח ללמוד מהדברים הבאים לקראתי מדי יום, כאשר אני חופשי מהדאגות היום-יומיות שלי בבית, חדר בתחושת פליאה ויראת כבוד כלפי כל האנשים שאותם אני פוגש בדרך (תחושות שמורה מטפח/ת בשלב החוויה). ב'דרך' אני חי בתוך אי-ודאות, ככל יום, בלי לדעת לאן אגיע. ב'דרך' אני שואל שאלות – את עצמי ואחרים – בלי שאקבל בהכרח תשובות מיידיות, בין השאר, משום שהזמן עובר לאט יותר, משום שאני יודע שאני יכול להמתין, פשוט להיות. "קומפוסטלה" אינה היעד, אלא האמצעי המאפשר לי לעבור את התהליך של חוויה ישירה, חיפוש ומשמעות. יש דרכים רבות להגיע לקומפוסטלה (הנתיב הפורטוגלי, הנתיב החורף, נתיב החוף ועוד). כל אחת מהן מעניקה לצועד בה חוויה שונה ומלמדת אותו דברים שונים. כך גם בחינוך ולדורף קיימות 'דרכים' שונות (אנגלית, כימיה, ביולוגיה, נגרות, גאוגרפיה ועוד) שלכל אחת מהן "קומפוסטלה" (מטרה לימודית) משלה. חומר הלימוד אינו יעד בפני עצמו אלא משמש כלי לחינוך הנפש (את החומר בכל מקרה ילמדו התלמידים כך או אחרת).

הטכנולוגיה והלב

מה הקשר בין צעידת הקמינו והתהליך שמזמן שיעור ולדורף, לבין החיים בעולם הטכנולוגי של היום? כדי לענות על שאלה זו, אבחן קצת את טבעה של הטכנולוגיה והשפעתה על החוויה היום-יומית שלנו. חשוב להרגיש שאין כאן כוונה להתכחש למקומה החשוב של הטכנולוגיה בחיינו. אך מנגד, יש להיות קשובים לניל פוסטמן האומר שבמובן מסוים, הפך המחשב לאל חדש או לדת חדשה, וכמעט אסור לומר עליו דבר שלילי, מהחשב להיחשב כופר (Postman, 1993). מטרת הדיון כאן היא לבטא התנגדות לנטייה זו של סגידה לטכנולוגיה, דרך מודעות הן לתפקידה הן לסכנות הגלומות בה.

אחת ממטרות הטכנולוגיה היא יעילות. הטכנולוגיה מקלה עלינו, מספקת לנו תשובות באופן מיידי. אף שיש בכך תועלת רבה, מאפיין זה של המרוץ להשגת מידע, או סיפורים המעניקים סיפוק או גירוי רגעיים, מחליש בהדרגה את יכולתנו להיות עם עצמנו ועם אחרים ואת היכולת להיות שרוי במצב של המתנה מודעת. הטכנולוגיה היא מעין תשתית שהמצאנו לעצמנו, המספקת לנו ביטחון ונוחות. היא תולדת הצורך שלנו בביטחון, תולדת החשש שלנו מעמידה בפני הבלתי ידוע, ומייצגת את הצורך שלנו במידע. הטכנולוגיה מעלה את המידע למעמד מטפיזי (Postman, 1993). לדבריו: "התשובה לשאלה 'איזו בעיה פותר המידע?' היא בדרך כלל 'כיצד לחולל, לאחסן ולהפיץ עוד מידע בצורה נוחה יותר, במהירויות גבוהות יותר מאשר בעבר. המידע הוא גם האמצעי וגם המטרה של יצירה אנושית".

גארי קספרוב אמר פעם כי מכונות הן חסרות תועלת משום שהן מספקות רק תשובות, אך אינן שואלות שאלות. הטכנולוגיה מבטאת יעילות קרה, חסרת חום אנושי, חסרת לב ומקצב אנושיים. הטכנולוגיה אינה ישות שיכולה לצעוד בדרך סנטיאגו דה קומפוסטלה. היא אינה יכולה להתאמץ ולהזיע, לבחור להישאר, לזמן מה, בלא תשובות. לטכנולוגיה תמיד "יש" מידע, ומכאן המשיכה שלנו אליה ואל הוודאות שבה. באמצעות הטכנולוגיה, אנו מגיעים לרוב במהירות רבה לתשובות שטחיות. הזמן מאיץ במקום להאט (המחשה יפה לכך מופיעה בסיפור "מומו" של מיכאל אנדרה). חיפוש המידע אינו כרוך במאמץ פנימי של כל ישותי – ראש (חשיבה), לב (רגש) וגפיים (כוחות רצון). יש הבדל מהותי בין החיפוש בוויקיפדיה אחר מידע על קומפוסטלה, בין נסיעה ישירה לקומפוסטלה, ובין התנסות במסע ארוך לשם, המחייב מאמץ פיזי ונפשי. קל הרבה יותר לטוס לקומפוסטלה מאשר ללכת 1600 ק"מ. זאת הבחירה שאנחנו יכולים לאפשר לעצמנו היום: אנחנו יכולים לאפשר לנו ולתלמידינו בבית הספר, באמצעות התהליך שמתאפשר בשיעור ולדורף, להתנסות במפגש פתוח עם העולם, להשאיר מאחור את הדעות והידיעות (שלב החוויה) ולחיות לזמן מה את החוויה של כאן ועכשיו (שלב החיפוש) בדרך לחיבור עם העולם, ומציאת משמעות בו. כנגד זאת, אנחנו יכולים לגזול מעצמנו ומהם את האפשרות הזאת באמצעות הגעה ישירה אל השלב האחרון, שלב המוצר המוגמר, שלב הטיסה הישירה אל קומפוסטלה, שלב הנוחות, שלב המידע שהושג באמצעות הטכנולוגיה – ולהשאיר כך את העולם סביבנו זה.

כיום מתקיים מתח תמידי בין משמעות ומידע; בין תהליך של התהוות ובין הדבר המוגמר שאנו רוצים שיהיה כבר מאחורינו – "בעבר"; בין הרצון לדעת מייד, לקבל דברים מוכנים וארוזים, להשיג ולהיות בעלים של (טכנולוגיה למשל) מחד גיסא, ובין מתן אפשרות לעצמנו לחיות בלא-נודע, בדרו-משמעות של תהליך לא ברור, לוותר על דעותינו, לבחור במודע לצפות ולהמתין בלי לחץ, לחוות (כאב, אושר, תסכול) בדרך למציאת משמעות – מאידך גיסא. היום בקמינו רואים את שתי הנטיות הללו. בהדרגה הופך ה'קמינו' לחבילת תיירות, מיזם פיננסי, הישג לסמן עליו "וי" ברשימת הרפתקאות, כאשר הדבר החשוב ביותר היא תעודת הגמר שמוענקת בסוף הדרך. היבטים אלה פוגמים יותר ויותר בחוויה האמיתית, וכתוצאה מכך עוד ועוד אנשים מחפשים אחר מסלולי 'קמינו' חלופיים שטרם הושפעו מתעשיית התיירות ההמונית. יש כאן ביטוי לרצון למצוא מקום שבו הזמן מאט ומסקנות אינן מתקבלות בחופזה, בניגוד לעולם הטכנולוגי שבו הזמן בהאצה מתמדת וקיים צורך בלתי פוסק לדעת. תופעת ה'קמינו' היא ביסודה ביטוי לרצונם של אנשים להיפתח לחוויה של חיפוש אחר משמעות.

גילוי המשמעות מחדש (The Rediscovery of Meaning)

כעת אפשר לבחון בקצרה את פשר המושג 'משמעות' (שלב שלישי) וחשיבותו בעידן המודרני. לשם כך אתאר בקצרה תהליך שאותו אני מכנה "האבולוציה של המודעות", ואדגיש כיצד אבדה המשמעות בתהליך זה, וכיצד ניתן לגלות אותה מחדש. לפני מאות שנים "נולדנו" אל תוך מקצוע הנפח או הנגר של אבינו, נולדנו אל תוך הכפר שבו גדלנו, ובו נשארנו עד סוף חיינו. היום, אפשר לשלוף אותנו ממקום קיומנו הבטוח. ביכולתנו להתחבר עם כל אחד בכל מקום בעולם, לחיות בכל מקום שנחפוץ ולהתנסות בשלל מקצועות וחוויות. אנו אולי "נולדים" אל תוך כפר ההורים, אבל רוב הסיכויים שלא נישאר שם. כל בדיקה המשווה את מצב האדם היום, לעומת מצבו לפני 50, 100 או 500 שנה, תאשר קביעה זו. היחס שלנו לעולם, והחוויה המודעת שלנו בתוכו, נמצאים בהתהוות תמידית. גם בשפה אפשר לראות ביטוי לתהליך זה. אוון ברפילד (Owen Barfield) אנתרופוסוף בריטי, חבר קרוב של ק.ס. לואיס וחבר בקבוצת הדיון הספרותית ה'אינקלינגס' (The Inklings), מתאר כיצד מודעות עצמית מפציעה מתוך "מודעות סתמית". תהליך זה אינו מתאר את האדם כמי שהחל את דרכו בבחינת דף חלק, היינו, בעל מודעות עצמית,

אך חסר מחשבה, המתמודד עם עולם בלתי ניתן להבנה. לפי ברפילד הייתה היווצרות הדרגתית של חוויה אנושית פנימית, מתוך הזדהות חולמנית עם הסביבה (כדומה להתעוררות הדרגתית של ילד לעולם). במחקרו על התפתחות השפה, הוא מצביע על תהליך הנע מאחדות עם העולם החיצוני, אל עבר מודעות עצמית הדרגתית. כדוגמאות אחדות למעבר של המודעות ממצב חיצוני למצב פנימי יותר, הוא מראה כיצד מילים מסוימות (שפה היא הרי ביטוי של מצב התודעה של האדם) עברו גם הן במסלול זה מן העולם החיצוני אל העולם הפנימי. מילים כגון דיכאון ורגש (emotion) קיבלו משמעות פנימית סביב המאה ה-17. לפני כן, שימשו מילים אלה לתיאור חפצים או תופעות חיצוניים. תובנה רלוונטית נוספת היא כי במאה ה-19 נוצרו יותר מארבעים שימושים למילה "עצמי" - self esteem, self consciousness, וכולי. (ברפילד, 1967, 1977).

לכן, בניגוד לעבר, היום אנו חווים את הייחוד שלנו במידה רבה יותר. הליך איטי זה של התעוררות האנושות למודעות העצמית, משתקף גם בחיי האדם: בראשית חייו תלוי התינוק לחלוטין בסביבתו והוא חלק ממנה, הוא עובר בהדרגה לעצמאות ולמודעות העצמית בחייו הבוגרים, ואז הוא מרגיש בצורך למצוא חיבור אישי מחדש לעולם. בשנת 1977, טבע ברפילד את המונח "גילוי המשמעות מחדש" המתייחס לעובדה כי במשך תהליך הייחוד המתואר לעיל, הפכנו מנותקים ומופרדים מהעולם סביבנו, וכתוצאה מכך אבדה משמעותם המקורית של הדברים. עולה השאלה: מה היא בעצם משמעות? הרי לעיתים קרובות אנחנו משיגים בתודעתנו את משמעות הדברים שאותם אנו עומדים לבטא, המשמעות עשויה להדהר בנו – ביכולתנו לחוות זאת במיוחד כשאנחנו מנסים לומר משהו בשפה זרה – אנחנו מרגישים את התהום בין המשמעות שהתכוונו אליה בתודעתנו ובין המילים שאנו מבטאים. המילים הן כמו הסימון הסופי של משמעות זו. המילים מעניקות צורה מוחשית למשמעות שלנו. לעיתים קרובות, אין די במילותינו כדי לבטא את מה שהתכוונו באמת לומר. המשמעות הינה קדם-חומרית, היא קיימת לפני שהיא נגלית בחומר (במילים או ביצירה אומנותית). באמצעות האומנות אנחנו יכולים לבטא את הממד הרוחי שבחומר. ניתן לדמות זאת לקריאת טקסט. אין די בממד החומרי כדי להבין את משמעותו האמיתית של משפט או של טקסט.

היכרות עם תכונות הדיו של כל אות מצוירת או עם שמן של האותיות (מידע), אינה מעניקה לי הבנה של משמעות הטקסט. המשמעות אינה נוכחת במהות החומרית, או בשמן של האותיות, אלא בחיבור בין המילים, ובסופו של דבר במשמעות הרוחית שקיימת עוד לפני התגלמותה במילים הכתובות. ההתבוננות בצמח – הצפייה הסבלנית (כפי שנעשית בשיעור ולדורף) בצורתו ובמטמורפוזות שלו לאורך זמן, בעונות המתחלפות, ביחס השלם לחלקיו (עלים, פרחים ושרשים), בתכונותיו הבולטות – מאפשרת לנו להבין הן את התכונות החומריות של הצמח (מידע) הן את התהליכים המתרחשים בו ואת מהותו (משמעות). בדומה לחוויית הרגש ולשלב החיפוש בשיעור ולדורף, משמעות נחוות בהווה (עוד לפני שמתעצבת במילים והופכת לאירוע מן העבר). ביסודו של דבר, המשמעות אינה מעוגנת במה שחשבנו או ידענו או הרגשנו (בזמן עבר), זה מקום המנוחה הסופי שלה. מקורה בידיעה, בהרגשה, בחוויה בהווה, בהמתנה הפעילה ובשאלת שאלות. הקמינו ושיעור הוולדורף יכולים לספק את התנאים לתהליך זה של "יצירת משמעות" (meaning making process).

נוכל לגלות מחדש את המשמעות, או לעשות אותה שלמה שוב, אם נתחיל בתהליך של איחוד מחדש של הפנימי עם החיצוני. מסע שיכול לחבר אותנו לעולם שהפך יותר ויותר מרוחק וזר, ככל שהפכנו אנו ליותר ויותר אינדיבידואליים ובעלי מודעות עצמית נפרדת. ב'קמינו' אפשר לגלות את המשמעות בדיוק משום שהוא מקום של האטה, של חיים בלא-נודע, של שאלת שאלות, של עזיבת העבר מאחור. בכיתת ולדורף אפשר להתכונן לתהליך הזה, וכן בחוויות ובמקומות רבים מאוד, כגון תיאטרון האימפרוביזציה, שם הוא מתבטא באימפרוביזציה של הלא-נודע, בעלייה לבמה עם אחרים בלי תוכנית ידועה מראש, מתוך ביטחון ברגע עצמו, ובידיעה באשר למה שיש לומר ומה צריך להיות משוחק (ומכאן היופי של תיאטרון האימפרוביזציה). נדרש אומץ רב כדי לאפשר לעצמנו חוויה חדשה זו. היא מפחידה אותנו עד מוות. במקום זה פיתחו בני האדם את הטכנולוגיה. כמו שכבר צוין, הטכנולוגיה מושכת אותנו אל הנודע, אל המעוצב, אל הבטוח, אל הפסיביות (חשבו על הכוחות הדרושים לדמיין תמונות בשעת קריאת ספר לעומת התמונות הנגלות לנו בשעת צפייה בסרט פעולה). היא מרחיקה אותנו מעצמנו. הטכנולוגיה מובילה אותנו למידע, אל ידע שלא חלמנו עליו, אבל לא אל משמעות. ניצב מולנו האתגר של מציאת האיזון הנכון בין חיפוש מידע ובין חוויה של משמעות. באיזון מידה יפגום חיפוש המידע ביכולתנו לחפש משמעות בעתיד? בחירה זו בין מידע ומשמעות חשובה לנו משום שהיא זו שתקבע כיצד אנחנו ודורות העתיד נחווה את העולם סביבנו, כמקום זר הקיים במנותק מקיומנו שלנו (ללכת ישר אל שלב המשמעות) או כמקום שאליו אנחנו יכולים להתייחס ישירות ולהרגיש בו בבית – במילים אחרות, עולם עם

משמעות. בהיותנו מסוגלים לטפח את היכולת להרגיש חיבור פנימי עם העולם סביבנו, חיבור המעניק לנו ביטחון, אנו מכינים את תלמידנו להתמודד עם העתיד לא באופן מופשט וחסר חיים שיוכיל לפתרונות מופשטים וחסרי חיים, אלא באופן שיאפשר להם למצוא חיבור נכון ואמיתי לעולם, ובדרך זו – למצוא פתרונות מלאי משמעות לאתגרים העומדים בפניהם. פתרונות כאלה יכולים להביא לריפוי אמיתי. לרפא (to heal) משמע להפוך לשלם (whole). בעולמות החיצוניים והפנימיים שלנו, ההופכים יותר כאוטיים, רוויי מידע ומפוזרים, אנו יכולים לבחור לחוות את החיפוש אחר משמעות ולתרום לשלמות בתוכנו ובעולם בכלל.

רשימה ביבליוגרפית

- Barfield, O. (1977). The rediscovery of meaning and other essays. San Rafael, CA: The Press.
- Barfield, O. (1967). History in English words. Lindisfarne Books.
- Postman, N. (1993). Technopoly. The Surrender of Culture to Technology. New York: Vintage Books, Random House, Inc.
- Steiner, R. (1995). The kingdom of childhood. Hudson, NY: Anthroposophic Press.